

INTRESSENTFÖRENINGEN
FÖR PROCESSÅKERHET

FÖRESTÅNDARE BRANDFARLIG VARA

Owe Fredholm och Ken Nessvi
2014

© copyright IPS
Innehållet får endast mångfaldigas efter tillstånd från IPS.
Vid citat skall källan anges.

1. Innehåll

1. Innehåll	1
2. Förord	2
3. Lagstiftningskrav	3
4. Kunskaps- och erfarenhetskrav	4
4.1. Delegation och ansvarsfördelning	4
4.2. Allmänna kunskaps- och erfarenhetskrav samt krav på specialkunskap	4
5. Myndighetskontakter.	9
6. Sammanställning av kompetenskrav på föreståndare för brandfarlig vara	10

2. Förord

I slutet av 1800-talet kom den första lagstiftningen om explosiva varor. Redan i den lagstiftningen fanns det krav på kompetens hos den som skulle hantera explosiva varor. I kompetenskraven fanns bl.a. också krav på att det skulle finnas en av myndigheterna godkänd föreståndare som uppfyllde vissa kompetenskrav.

Dessa krav har sedan funnits med hela tiden när lagstiftningen i olika omgångar moderniserats och uppdaterats.

När sedan den första lagstiftningen om brandfarliga varor kom på 1920-talet hade den lagstiftningen samma tankegångar och utformning som explosivvarulagstiftningen. Således fanns det även i den lagstiftningen bland kompetenskraven kravet på en föreståndare. Den enda skillnaden är att föreståndare för brandfarliga varor inte behöver godkännas av myndigheterna utan skall endast anmälas till dessa. I samband med tillsynen kan myndigheten granska hur föreståndarskapet fungerar, genom att ställa frågor kring hanteringen av brandfarliga varor.

Även dessa krav har behållits när lagstiftningen reviderats och finns således även i dagens lagstiftning dvs. i Lagen (2010:1011) om brandfarliga och explosiva varor.

3. Lagstiftningskrav

I lagens 8§ sägs om kompetens följande:

8 § Den som bedriver tillståndspliktig verksamhet enligt denna lag ska ha den kompetens eller tillgång till den kompetens som behövs med hänsyn till verksamhetens omfattning och varornas egenskaper.

Som en följdparagraf till den sägs sedan i 9§ följande:

9 § Den som bedriver tillståndspliktig verksamhet enligt denna lag ska utse en eller flera föreståndare för verksamheten.

En föreståndare har till uppgift att verka för att verksamheten bedrivs enligt de aktsamhetskrav och med iakttagande av de övriga skyldigheter som följer av lagen eller föreskrifter som meddelats i anslutning till lagen. En tillståndshavare ska se till att en föreståndare ges de befogenheter och möjligheter i övrigt som behövs för att han eller hon ska kunna fullgöra sina uppgifter.

Tillståndsmyndigheten ska godkänna föreståndare i tillståndspliktig verksamhet med explosiva varor. Föreståndare i tillståndspliktig verksamhet med brandfarliga varor ska anmälas till tillsynsmyndigheten.

I förordningen (2010:1075) om brandfarliga och explosiva varor finns inget ytterligare stadgat från regeringen om föreståndare.

Den ansvariga myndigheten för lagstiftningen – MSB – Myndigheten för samhällsskydd och beredskap, har gett ut information om föreståndare för brandfarliga varor. Ur denna information har följande hämtats:

”En verksamhet som är tillståndspliktig för sin hantering av brandfarlig vara ska ha en eller flera personer utsedda till föreståndare. Det är den som är tillståndshavare som ska utse föreståndare, dvs. VD eller annan person med befogenhet att utse föreståndare för verksamheten.

En föreståndare har i uppgift att verka för att hanteringen av brandfarliga varor sker på ett säkert sätt. Föreståndaren ska verka för att hanteringen sker säkert och uppfyller kraven i lagstiftningen om brandfarliga och explosiva varor (se bilaga 1 och 2).

Detta förutsätter kunskap om de brandfarliga varornas egenskaper, anläggningen i fråga och lagstiftningens krav. Omfattningen av denna kunskap beror på hanterings omfattning och typ.

All personal ska ha den kompetens som behövs för de uppgifter de har för att hanteringen ska kunna ske betryggande. Det ingår vanligtvis i föreståndarens uppgifter att se till att personalen får den utbildning och fortbildning de behöver för detta. Det är också viktigt att följa upp att hanteringen sker på ett betryggande sätt”.

4. Kunskaps- och erfarenhetskrav

Vad gäller kunskap och erfarenhet hos en föreståndare ger MSB:s information ingen närmare upplysning. Vad som är väsentlig är dock vad som sägs ovan i MSB:s information nämligen:

Detta (dvs. föreståndarens uppgifter) förutsätter kunskap om de brandfarliga varornas egenskaper, anläggningen i fråga och lagstiftningens krav. Omfattningen av denna kunskap beror på hanterings omfattning och typ.

I det följande ger IPS sin syn på vad som anses fordras för kunskap beroende på hanterings omfattning och typ. Det är dock viktigt att betona att detta endast är en vägledning.

Det finns alltid möjligheter att en person erhållit motsvarande kunskap och erfarenhet på annat sätt, t.ex. att genom lång tids arbete skaffat sig erfarenhet som kompenserar eller kompletterar brister i teoretiskt förvärvat kunskap. IPS vill betona att även om föreståndaren står i centrum för denna vägledning är det minst lika viktigt att alla som hanterar brandfarliga varor har tillräcklig kunskap, d.v.s. även operatören, reparatören, elektrikern, laboratorieteknikern och andra, t.ex. entreprenörer, som genom sitt yrkesutövande kommer i kontakt med den brandfarliga varan.

4.1. Delegation och ansvarsfördelning

I det följande talas mycket om kunskaps- och erfarenhetskrav för föreståndare. En föreståndare är enligt lagstiftningen ansvarig för att verksamheten med brandfarliga varor sker på ett säkert sätt. Detta betyder enkelt uttryckt att föreståndaren skall vara en person med de personliga egenskaperna att kunna driva på skyddsarbetet såväl mot underställda som mot ledningen. Detta betyder också att den av företaget utsedde föreståndare har delegerats dessa uppgifter och med det ansvaret följer att företaget också skall ge föreståndaren de befogenheter, bestående av resurser och ekonomiska förutsättningar, som erfordras för att kunna ta det ansvaret.

I denna skrift utvecklas inte delegering och ansvar närmare, men i de följande avsnitten redogörs för när delegering av föreståndaruppgifter bör ske i första hand betingat av kunskaps och erfarenhetskrav som kan komma i fråga för stora anläggningar.

4.2. Allmänna kunskaps- och erfarenhetskrav samt krav på specialkunskap

Förutom vad som sägs under avsnittet allmänna kunskaps- och erfarenhetskrav anges också nedan de särskilda krav på föreståndare för respektive verksamhetskategori.

Föreståndaren har ett ansvar för att de olika personalkategorierna som hanterar de brandfarliga varorna, såväl egen arbetskraft som inhyrd arbetskraft, har fått en särskild utbildning om brand- och explosionsriskerna med brandfarlig vara. Detta gäller såväl en grundutbildning som löpande utbildning för uppdatering.

4.2.1. Föreståndarkategori I - Verksamheter där hanteringen av brandfarliga varor är av begränsad karaktär

Icke komplexa verksamheter där den brandfarliga varan inte processas utan hanteras, i första hand lagras och transporteras, och används som lösningsmedel eller energibärare i mindre mängder. I stort sett är det förvaringsregler mm som är väsentliga i hela det förebyggande arbetet.

Exempel på sådana verksamheter är:

- laboratorier
- verkstäder
- restauranger
- skolor
- garage etc.

Kunskapskrav för föreståndare i sådan verksamhet:

Någon särskild grundläggande utbildning kan inte anses fordrad men en teknisk eller naturvetenskaplig bakgrund är att föredra. Några särskilda krav på kunskap i kemi kan därmed heller inte anses nödvändigt.

Vad avser kunskapen om brandfarliga varor och tillhörande lagstiftning bör föreståndaren ha gått någon en- eller flerdagskurs om brandfarliga varor. Detta kan synas som ett överkrav men då skall man ha i minnet att föreståndarkrav finns först då de mängder brandfarlig vara som hanteras är så stor att tillstånd krävs. För föreståndare, såväl i denna kategori som i övriga kategorier, skall det vara en person som kan driva på skyddsarbete såväl mot underställda som mot ledningen, dvs., erhålla de befogenheter som behövs.

Krav på specialkunskap

För denna kategori är kravet på specialkunskap begränsat. Dock bör föreståndaren ha genomgått en kurs om brandfarliga varor eller motsvarande.

Kunskap och kännedom om gällande regelverket

Föreståndaren skall ha god kunskap om gällande lagstiftning. För hanteringen av brandfarlig vara gäller LBE och den skall föreståndaren vara väl förtrogen med vad gäller den verksamhet som han/hon är föreståndare för. Inom verksamhet som ingår i denna kategori är det i första hand förvaringsregler och mängdbegränsningar mm som är viktiga att hålla reda på. Det kan även bli frågan om mindre omfattande riskanalyser vad gäller erforderliga skydds- och säkerhetsavstånd. Det skall särskilt påpekas att i lagkraven framgår även att hålla reda på tillståndskrav samt vad som ingår i tillstånden. Detta kan gälla kraven på riskanalys och nödplanering, kunskap om ATEX och krav på klassning. Föreståndaren bör också ha kännedom om närliggande lagstiftning, exempelvis AML, Miljöbalken och regler för transport av farligt gods.

4.2.2. Föreståndarkategori II - Små verksamheter där brandfarliga varor utgör ett dominerande inslag i verksamheten

Icke komplexa verksamheter där den brandfarliga varan inte processas utan, i första hand lagras och transporteras, och används som lösningsmedel eller energibärare i större mängder. I stort sett är det förvaringsregler mm som är väsentliga i hela det förebyggande arbetet.

Exempel på sådana verksamheter är:

- bensinstationer
- gasolanläggningar
- biogasanläggningar

Kunskapskrav för föreståndare i sådan verksamhet:

Föreståndare för denna typ av anläggningar bör ha minst en teknisk- naturvetenskaplig utbildning på gymnasienivå som grundutbildning. Därmed kan också kunskaper i kemi vara tillgodosedda.

De bör dessutom ha erfarenhet från arbete på denna typ av anläggningar på minst ett år kompletterat med flerdagskurser om brandfarliga varor liksom kurser för föreståndare av brandfarliga varor.

Föreståndare skall dessutom ha detaljerade kunskaper om de hanterade ämnens brandegenskaper, explosionsrisker och andra relaterade risker vid förvaring och hantering mm.

Riskerna vid hantering av brandfarliga varor föreligger inte bara vid normal hantering i anläggningarna. Riskerna med brandfarliga varor är väl så stora vid reparationsarbeten, underhållsstopp revisionsbesiktningar, inspektioner etc. och därför skall Föreståndaren vara väl förtrogen med procedurer för urdrifttagning, arbetstillstånd, inerti etc. Detta gäller såväl tankar, utrustning, anläggningsdelar som hela anläggningar.

Krav på specialkunskap

För verksamhet av denna typ bör föreståndaren inhämtat kunskap om riskbedömning genom särskild utbildning som ges av olje- eller gasbolag eller motsvarande eller av oberoende utbildningsorgan.

Kunskap och kännedom om gällande regelverket

Förutom vad som sagt ovan för föreståndare i Kategori I skall föreståndare i denna kategori ha god kännedom om all teknisk utrustning som används i aktuell anläggning och de regelkrav som ställs på den. Exempelvis skall en bensinstationsföreståndare eller motsvarande kunna kraven för cisterner, besiktningskrav, krav på invallningar eller avledningar, överfyllnadsskydd etc.

4.2.3. Föreståndarkategori III - Medelstora och stora verksamheter där hanteringen av brandfarliga varor förekommer som en del i verksamheten

Exempel på sådana verksamheter är:

- plastindustrier
- livsmedelsindustrier
- läkemedelsindustrier
- energiverk
- deponier
- sjukhus
- mekanisk industri.

Kunskapskrav för föreståndare i sådan verksamhet:

Föreståndare för denna typ av anläggningar skall ha en teknisk- naturvetenskaplig grundutbildning på minst gymnasienivå. För verksamheter där det ingår kemiska reaktioner bör utbildningsnivån dessutom ligga på högskolenivå, i första hand kunskaper i Kemi.

Mycket viktigt är dessutom att föreståndaren har flerårig erfarenhet från arbete på denna typ av anläggningar samt kompletterat med flerdagskurser om brandfarliga varor liksom kurser för föreståndare av brandfarliga varor.

Därutöver skall föreståndare i denna kategori ha de grundläggande erfarenheterna som gäller för kategori II.

Krav på specialkunskap

För verksamhet av denna typ bör föreståndaren själv ha kunskaper om riskbedömning som han/hon införskaffat sig genom arbetserfarenhet och utbildning. För vissa komplicerade anläggningar med svåra och komplicerade kemiska reaktioner kan det vara nödvändigt att föreståndarens erfarenhet kompletteras med särskilda riskbedömningsexperter. I slutändan skall dock föreståndaren kunna överväga om gjorda riskbedömningar är rimliga.

Kunskap och kännedom om gällande regelverket

Förutom vad som sagt ovan för föreståndare i Kategori I och II kan det vara aktuellt att föreståndaren har behov av en föreståndarorganisation där han har hjälp av ett antal biträdande föreståndare som delegerats uppgifter för vissa delar av anläggningen. Kravet på de biträdande föreståndarna är motsvarande som föreståndare i det delområde som uppgiften gäller. Huvudföreståndaren har då ett övergripande och samordnande ansvar för hela föreståndarorganisationen.

4.2.4. Föreståndarkategori IV - Stora verksamheter där brandfarliga varor utgör ett dominerande inslag i verksamheten

Omfattande verksamhet där Brandfarlig vara processas i stora mängder.

Exempel på sådana verksamheter är:

- raffinaderier
- oljedepåer
- kemisk processindustri

Kunskapskrav för föreståndare i sådan verksamhet:

Föreståndare för denna typ av anläggningar skall ha en teknisk- naturvetenskaplig grundutbildning på högskolenivå eller motsvarande. För verksamheter där det ingår kemiska reaktioner och processer är det också mycket viktigt att föreståndaren har stor erfarenhet, flerårig, från verksamheten och är väl förtrogen med anläggningarna. Kunskaper i kemi är för denna typ av anläggningar av största vikt.

Helst bör föreståndarens en omfattande erfarenhet från driftorganisation eller motsvarande. Den grundläggande utbildningen skall för föreståndarskapet kompletteras med flerdagskurser om brandfarliga varor liksom kurser för föreståndare av brandfarliga varor.

Därutöver skall föreståndare i denna kategori ha de grundläggande erfarenheterna som gäller för kategori II.

Krav på specialkunskap

För verksamhet av denna typ skall föreståndaren själv ha kunskaper om riskbedömning som han/hon införskaffat sig genom arbetserfarenhet och utbildning. Med tanke på verksamhetens omfattning är det också nödvändigt att föreståndaren har tillgång till eller skaffar hjälp från särskilda riskbedömningsexperter. Normalt finns i verksamheter av kategori IV-typ särskild organisation för skydd/säker/arbetsmiljö som biträder Föreståndaren i dennes avväganden.

I slutändan skall dock föreståndaren kunna överväga om gjorda riskbedömningar är rimliga.

Kunskap och kännedom om gällande regelverket

För denna kategori är motsvarande organisation som för kategori III ännu mer motiverad; nämligen att dela upp anläggningen i skilda områden där biträdande föreståndare har delegerats uppgifter. I stora anläggningar är kunskapskraven och kunskapsnivåerna så skilda att de som regel inte kan finnas hos en enda person utan därför är en uppdelning nödvändig. Totalansvaret finns dock alltid hos huvudföreståndaren och han har ansvaret att omge sig med kompetenta medarbetare. Biträdande Föreståndare ersätter även huvudföreståndaren vid längre frånvaro.

Inom denna kategori finns sannolikt också många s.k. Sevesoanläggningar. Denna särskilda lagstiftning ligger parallellt med LBE och formellt inte under föreståndarens ansvar men det kan vara naturligt att Sevesofrågorna inordnas under föreståndarorganisationen eller om det finns en särskild organisation inom företaget för att hantera Sevesolagstiftningen att den organisationen har ett nära samarbete och samordning med föreståndaren och hans organisation.

Föreståndaren har även att övervaka att berörd personal får fortlöpande utbildning vid ändring och utgivande av nya regler etc.

5. Myndighetskontakter.

Oavsett kategori så är det naturliga att föreståndaren är företagets kontaktperson med myndigheterna i LBE-området oavsett vilken riktning som kontakterna tas. Några exempel på detta är att föreståndaren är ansvarig för:

- att företaget har nödvändiga tillstånd enligt LBE för sin verksamhet
- att tillstånden uppdateras och förnyas
- att föreståndaren är den kontaktperson som myndigheterna alltid skall ta en första kontakt med när det gäller initiativ från en myndighet
- att föreståndaren skall kontaktas vid besök och tillsyn
- att föreståndaren är ansvarig för att myndigheternas krav tillgodoses efter inspektion eller motsvarande

6. Sammanställning av kompetenskrav på föreståndare för brandfarlig vara

Kompetenskrav	Typ av verksamhet				Egen värdering
	Kategori I	Kategori II	Kategori III	Kategori IV	
Utbildningskrav					
Teknisk/naturvetenskaplig utbildning, nivå		Gymnasium	Gymnasium*	Högskola*	
Kurs i brandfarlig vara	Minst 1 dag	>1 dag	>1 dag	>1 dag	
Föreståndarkurs brandfarlig vara		Ja	Ja	Ja	
Kurs i riskanalys		Ja	Ja	Ja	
Kunskapskrav					
Egna tillståndet	Ja	Ja	Ja	Ja	
LBE: tillståndskrav, förvaringsregler, mängdbegränsningar	Ja	Ja	Ja	Ja	
LBE: alla delar			Ja	Ja	
Regler för den utrustning som används (tillstånd, besiktning, utformning etc.)	Ja	Ja	Ja	Ja	
Närliggande lagstiftning (ATEX, AML, Miljöbalk, trp farligt gods)	Kännedom	Kännedom	Ja	Ja	
Ur- och i drifttagning, arbetstillstånd, inertering etc.		Ja	Ja	Ja	
Enkla riskbedömningar	Ja	Ja	Ja	Ja	
Bedöma och/eller genomföra riskanalyser			Bedöma	Genomföra	
Sevesolagstiftning				Ja	
Hanterade brandfarliga ämnens risker och egenskaper		Ja	Ja	Ja	
Krav på erfarenhet och befogenheter					
Befogenheter att driva skyddsarbete	Ja	Ja	Ja	Ja	
Erfarenhet från verksamheten		1 år	Flera år	Flera år	
Tillgång till experter			(Ja)	Ja	
Biträdande föreståndare			(Ja)	Ja	

* I företag där reaktivitetsrisker förekommer bör föreståndaren ha utbildning i kemi/kemiteknik på högskolenivå
För detaljer kring de föreslagna kraven – gå till respektive avsnitt 4.2.1 till 4.2.4